

אם אין אני לי, מי לי

מצוהר לצוהר עמוד 195

הלל ושמאי קיבלו מהם. הלל אומר: הווה מתלמידיו של אהרון, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

הוא היה אומר: נגיד שמא אבד שמיה. ודלא מוסיף יסף, ודלא יליף קטלא חייב. ודאשתמש בתגא חלף.

הוא היה אומר: אם אין אני לי, מי לי? וכשאני לעצמי, מה אני? ואם לא עכשיו, אימתי?

בתחילת הפרק מפרש הרע"ב: "הוא היה אומר, כלומר כך היה מרגלא בפומיה תמיד. וכן כל רבי פלוני אומר, הוא היה אומר, שבמסכת זאת, פירושן, היה רגיל לומר כך תמיד". השווה מאור עינינו הרע"ב את שני מטבעות הלשון האלה בשימושך במסכת זו אל זו. וברור הדבר שנוסחה זאת, "רבי פלוני אומר" המורגלת והשכיחה בלשון המשנה בכל מקום, אינה באה בדרך כלל בכוונה זאת. אלא חכם הפותח לדבר בענין שלא דיברו בו קודמיו, עליו נאמר: "אמר רבי פלוני", והשני שעונה לו להוסיף על דבריו או לחלוק עליהם או לפרש אותם, עליו נאמר: "רבי פלוני אומר", והמשמעות היא אפוא: "ורבי פלוני עונה על דברי קודמו". אבל במסכת זו משתמשת המשנה במטבע לשון זו, לפתוח תמיד בענין, על כן היא מתפרשת על פי דברי הרע"ב אלו במובנה הפשוט יותר, היינו לא רק אמר דבר זה, אלא הוא אומר וחוזר ואומר, ושוב ושוב הוא חוזר, על מה שכבר אמר הרבה פעמים. וכך גם מתפרשת מטבע הלשון השנייה, "הוא היה אומר", שכך היה אומר תמיד, שכך מורגל היה בפיו לומר.

בדברי הלל שהובאו למעלה, יש לכאורה חוסר התאמה בין הנאמר במשנה השנייה לנאמר במשנה השלישית. מי שאומר "נגיד שמא אבד שמיה" - מי ששואף להגדיל ולהרחיב שמו בעולם... יאבד שמו, יאבד גם את המעט שהיה לו מלפני כן, איך הוא יכול לומר מיד אחרי זה: "אם אין אני לי, מי לי?" האם זה מן הראוי לומר לאדם, שאמנם יש לו במה שיוכל להתפאר, אלא שממידת הענווה היא שלא ירוץ לפרסם את שמו למרחוק הלא ממידת הענווה "אמיתית היא, שיאמר האדם לעצמו, שבכלל אין לו במה להתפאר. ולפיכך אם ייאמר לו "נגיד שמא אבד שמיה", לכאורה צריך להמשיך ולהוסיף, "אל תאמר, אם אין אני לי מי לי", כי בכך אתה תולה מקצת מהישגיך בכוחך ובעוצם ידיך, אלא תגיד "וכשאני לעצמי מה אני?", ולכך "עשה לך רב, וקנה לך חבר", כי "איזהו חכם הלומד מכל אדם". ואתה "הווה

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

גולה למקום תורה, ואל תאמר שהיא תבוא אחריך, שחברריך יקיימוה בידך, ואל בינתך אל תישען. "ושמא יש רשות לנסות לתת כאן פירוש הנוטה במשהו מפירושו הקדוש של הרע"ב. כאשר התנא מנסח "הלל אומר", אנו שומעים שהוא אומר את זה עכשיו, וכשהוא מוסיף אחרי זה "הוא היה אומר", הוא אולי רוצה שנשמע, שמקודם כך היה אומר. על פי זה נפרש, שכל שלוש המשניות העוסקות בדברי הלל יש בהן רציפות וסדר, הנמשך מן ההווה אל העבר. בהווה אומר הלל: "הווה מתלמידיו של אהרון אוהב שלום". קבל את חברך כמות שהוא, למרות שכפי שהוא אינו מקובל עליך, אל תתרחק ממנו ואל תסתייג ממנו, ולמרות שנדמה לך שאינך יכול לחיות איתו בשלום, כי אינך אוהב אותו כפי שהוא, התגבר על נטיית ליבך, וגם אם אינך יכול לאהוב אותו, אהב את השלום, ולמען השלום הסבר לו פנים.

אבל היה גם "רודף שלום, צלול אל מעמקי נפשך, לאותם מעמקים, שבהם אין לך שלום איתו, ובדוק היטב, שמא הסיבה למחלוקת שבלב היא מידה רעה שלך, כי אז עליך לנסות לעקור אותה ולתקן אותה, ואם יתברר לך, שהסיבה היא אצל חברך, אולי תצליח לתקן אותו, ואז השגת גם בפנימיותך את השלום. "אהב את הבריות ומקרבן לתורה", כלומר, בתחילה אהב אותם כמות שהם, על חסרונותיהם, ואחרי זה, הווה מקרבם לתורה, ואז בעצמם יתקנו את חסרונותיהם. כך אומר הלל כעת. אבל לפני כן היה אומר: "נגיד שמא אבד שמייה", מי שנוטל לעצמו את השם, שהוא יודע ללמד את הבריות תורה, מי שמכריז על עצמו, שהוא יודע לתקן את חסרונותיהם של אחרים, מעט השם שהיה לו לפני זה יאבד ממנו. אין לו לאדם לחשוב שהוא שלם, ושהוא יודע להביא גם אחרים לידי שלמות, אלא אדם צריך ללמד את עצמו שיבין, כי גם בדבר שהוא שלם בו, הוא זקוק להוסיף בו תמיד שלמות, "ודלא מוסיף יסיף", מי שאינו מוסיף ללמוד תמיד, יגיע מהר מאוד לסוף, ומי שאינו לומד תמיד, חייב מיתה. ומי שישתמש בכתר שכבר השיג, ומספיק לו בזה, יחלוף הכתר ממנו במהירות.

היוצא ממאמר זה, שלא ישים אדם מגמתו ללמד אחרים, אלא יתבונן ויסתכל על עצמו, ויחפש את מומי עצמו ואת מגרעותיו, וישתדל להיטיב את עצמו ולתקן ולהשלים בו את הטעון השלמה. ואם יאמר לו ליבו, שהוא חייב גם לצאת ידי חובה כלפי אחרים וללמד אותם את המעט שהוא יודע, כיוון שהם קטנים ממנו, והרי איך לך מעשה גדול מזה מאשר ללמד אחרים תורה. יוכח חיש מהר, שלא מחסידות אמיתית ומתוך מידה טובה השתוקק לעשות כך, כי אם מתוך רדיפה אחר הכבוד, ובמהרה יגיע לסוף הדרך, כי הרדיפה אחרי פירסום שמו, תכלה את מעט השם הטוב שהיה לו מכבר, והכתר של ידיעה ושל חסידות שהיה מוכתר בו, יחלוף במהרה וייעלם. איך לו לאדם אפוא אלא להסתגר בתוך עצמו

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

ולדאוג רק לשלמות של עצמו. ולפני שהגיע למידה זו עוד היה אומר: "אם איך אני לי, מי לי!" כשרונותי, ורק הם, יעמדו לי, גם היכולת להבין ולהעמיק תעמוד לי, ללמוד ולעלות במעלות התורה, והמרץ וכוח ההתמדה שיש בי יעמדו לי להשיג את המטרה שהצבתי לעצמי. אבל אין אני רואה את זה כטוב וכישר לשמור את טובי ואת יופיי ואת חלקי שהשגתי, רק לעצמי, אלא מחובתי היא שאחלק מזה גם לאחרים, כי "כשאני לעצמי, מה אני?". ושמה תאמר, היום למד את עצמך, ומחר אחרי שתשבע ותותיר, אז תחפש לך את התלמידים ותעניק להם מטובך, ואם לא עכשיו, אימתי?", שמא אם לא תיאות ללמד היום, יתפזרו וילכו להם, ואם נזדמנו לך היום תלמידים המשכימים לפתחך, נצל את היום ואל תדחה למחר, שמא תחלוף עת רצון זו.

ולפיכך היתה ההתפתחות כך. בראשונה חשב, שבכוחו להשיג את השלמות מעצמו, וחיש מהר ישיג אותה. ומיד אחרי כך יצא לחוץ ויכריז על עצמו, ואז גם ילמד אחרים ויעזור גם להם להגיע לשלמות, ואחרי זה הבין, כמה קשה הדבר, וכמה אווילי הוא האדם החושב שהגיע לשלמות, כמה אווילי הוא כשהוא רודף אחרי אחרים להעניק להם מן ה"שלמות" שהוא מדמה שהגיע אליה, ושהטוב לו לאדם, שיהיה תמיד עסוק להוסיף לעצמו לימוד במטרה לעלות ממעלה שהגיע אליה אל מעלה גבוהה ממנה, ושאין שלמות כזאת, שלא תהיה נקודת זינוק אל שלמות שלמה ממנה, שאליה אתה בעצמך חייב לעלות. אבל את האחרים תעזוב ואל תדאג להם, והטוב והישר הוא שתסתגר בד' אמות שלך ותדאג רק לעצמך. ואחרי זה, וכעת, הלל אומר: "הווה מתלמידיו של אהרן", שהוא בעצמו היה שלם בתכלית, הלא כך אומר עליו הכתוב (דברים לג, ח): תומיך ואוריך לאיש חסידך", התום שלך והאור שלך, באיש חסידך, "תם" היה ו"מאיר" היה ו"חסיד" היה, "אשר נסיתו במסה" (והיה שלם - אונקלוס), "תריבהו על מי מריבה" (ונמצא מהימן - אונקלוס).

זה וכיוצא בו "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", וכל מי שלא הגיע לדרגתו של אהרון, איך הוא יעיז ללמד אחרים? אבל אתה היה "אהוב שלום", ואם את זה אינך יכול, ואם זה קשה לך, היה "רודף שלום", רד ותשקיע את עצמך במעמקיך ותקן שם מה שיש לתקן, ובכך תרדוף אחרי השלום, ובעזרת ה' גם תגיע אל השלום. "אהוב את הבריות" כמות שהם, ובאהבתך אותם תקרבם אליך, ואם יש בך מעט מידה טובה, בכך "תקרבם לתורה", הם מעצמם ילמדו ממך באהבה, ויתקרבו על ידי כך לתורה.

מאמר זה: "אם אין אני לי, מי לי? וכשאני לעצמי, מה אני? ואם לא עכשיו, אימתי?" אפשר להבין גם בדרך אחרת. חז"ל לימדונו, ש"האב זוכה לבן, בנוי, בכוח, בעושר, ובחכמה,

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

ובשנים, ובמספר הדורות לפניו" (עדויות ב,ט). לפיכך כל מה שיש באדם מן הנוי והכוח והעושר והחכמה, זהו ממה שזכה לו אביו, זהו מן התורשה שיש בו. וזהו מה שנאמר: "כי עם קדוש אתה לה' אלוקיך, ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה" (דברים יד, ב), ופירש רש"י: "כי עם קדוש אתה, קדושת עצמך מאבותיך ועוד, ובך בחר ה'". אלא שאין הקב"ה בוחר במי שאינו רוצה בו, ובמי שבוועט בו, ובמי שאינו עמל בתורתו ובמצוותיו, ומתייגע בהם בכל כוחו. והלא עשיו גם הוא בנו של יצחק ושל אברהם, ולא בחר ה' בו, מפני שעשיו אינו דבק במורשתם של אברהם ויצחק. "הלוא אֶח עֶשׂו לְיַעֲקֹב... וְאוֹהֵב אֶת יַעֲקֹב, וְאֶת עֶשׂו שְׂנֵאתִי" (מלאכי א, ב-ג). על כן על האדם לדעת, שאף על פי שהוא ירש מורשת של קדושה מאבותיו, לא תקדש אותו מורשת זו, אלא כאשר יבחר בו הקדוש ברוך הוא, וזה יהיה כאשר הוא יבחר בקדוש ברוך הוא, לאהבה אותו וליראה מפניו ולדבקה בו. ואמנם מבחינת הזמן, קדושתך מאבותיך היא הקודמת, ושנייה לה היא הקדושה שרכשת לך מעצמך, אבל מבחינתך אתה ומנקודת המוצא לכל מה שתרצה להשיג במעלות הקודש שתרצה לעלות בהם, עלך להחשיב את מה שתעשה לעצמך, תסמוך רק על מה שתעשה לביתך, ואל תסמוך על מה שירשת מאבותיך. כך תאמר לעצמך: "אם אין אני לי, מי לי?" אך דע: "וכשאני לעצמי, מה אני?", בלי הנוי והכוח והעושר והחכמה שזכו אבותי, ובלי אותה מורשת של קדושה שבאה לי בירושה מאבותי, לא אוכל להגיע אל המטרה הנכספת במעלות הקדושה והתורה והחסידות.

אבותינו הקדושים, אברהם יצחק ויעקב, היו שלושתם בכורים, ומבחינה זו צריך לומר על כל אחד ואחד משלושתם: "בְּכוֹרֵי וְרֵאשִׁית אוֹנִי, יִתֵּר שְׂאֵת וְיִתֵּר עֵז" (בראשית מט,ג). אבל כל אחד היה בכור מסוג אחר. "וַיְחִי תֵּרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת אַבְרָם אֶת נָחוֹר וְאֶת הָרָן" (בראשית יא,כו). אברהם הוא אפוא בכור לאביו, ומן הסתם הוא גם בכור לאמו, ולפיכך יש לו מורשת כפולה, "יִתֵּר שְׂאֵת וְיִתֵּר עֵז". אבל כנגד זה, כמה עבודה היה צריך אברהם להשקיע בעצמו, כדי להגיע למטרה שאליה הגיע! והנה גם יצחק הוא בכור, אבל את ה"שאת" וה"עז", שהם מנת חלקם של הבכורים, יכול הוא לרשת רק מאמו, כי הוא בכור לאמו ואיננו בכור לאביו, ואברהם מתפלל על ישמעאל בכורו: "לו יִשְׁמַעְאֵל יַחֲוֶה לְפָנַי" (בראשית יז,ח), וגם אחרי שכבר אמר לו הקדוש ברוך הוא: "כִּי בְּיַצְחָק יִקְרָא לְךָ זֶרַע" (שם כא, יב), כאשר הוא אומר לו: "קַח נָא אֶת בְּנֶךָ אֶת יַחֲזִיק אֲשֶׁר אֶהְבֶּתְךָ אֶת יַצְחָק" (שם כב,ב), אברהם משיב: "שני בנים יש לי, זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו, שניהם אני אוהב" (רש"י שם). אך למרות זאת אין יצחק צריך אולי להשקיע כל כך הרבה עבודה וכל כך עמל, כמו אביו אברהם. ויעקב גם הוא בכור, איננו לא בכור לאביו ולא בכור לאמו, אלא הוא בכור מכוח עצמו, מכוח קנייתו שקנה את בכורתו. והנה אין לו ליעקב כמעט כלום משל

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

אחרים, ואף על פי כן הוא בחיר האבות, זה שדמות דיוקנו חקוקה בכיסא הכבוד. אלא שיעקב הוא בנו בכורו של הקדוש ברוך הוא, וקדושתו היא לו מורשת שהוריש בו הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, כמו שנאמר עליו: "בְּנֵי בְּכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות ד, כב).

אם נתבונן בתורה היטב, יקשה עלינו לגלות בכלל ביעקב אבינו אותה עשייה של קדושה ושל התמסדות עם קונו שראינו במקצת אצל יצחק, וביותר, ובהדגשה, ובאריכות, ובפרוטרוט, בסיפור קורותיו של אברהם. הנה ככל שניכרת יותר העשייה העצמית של האדם, כשהוא בבחינת מכריז על עצמו: "אם אין אני לי, מי לי?", הוא נאלץ להוסיף על זה מיד: "וכשאני לעצמי, מה אני?", הוא נאלץ להוסיף גם בהדגשה יתירה שהיכולת של העשייה, והכשרונות, המקורות והשורשים לאותה עשייה, תורשה הם לו משל אבותיו, וככל שהוא יכול להצניע אותה עשייה גדולה שלו, מתגלה שאותה העשייה הגדולה נעשתה בצניעה מכוח עצמו, היינו מכוח הקדוש ברוך הוא שמשפיע עליו מידו הרחבה, וכפי שאמר הכתוב (בראשית לג, כ): "ויקרא לו א-ל, א-לוקי ישראל, מי קראו ליעקב א-ל? א-לוקי ישראל".